
SIONISTICKÁ VOLEBNÍ POLITIKA NA KONCI 20. LET

Marie Crhová

Sionismus, který propagoval ideu židovského národa a usiloval o jeho svobodnou existenci na vlastní půdě (v Palestině), se rozšířil v Rakousku-Uhersku na konci 19. století. Sionistické spolky v českých zemích byly spravovány vídeňským Sionistickým svazem, slovenští sionisté spadali pod ústředí v Budapešti (na Podkarpatské Rusi se sionismus jako organizované hnutí nevyskytoval).

Po roce 1918 založili sionisté v nové republice samostatnou organizaci (Ústřední svaz sionistický v Československu), jejíž sídlo bylo od roku 1922 v Moravské Ostravě. Novou židovsko-národní organizací, která sdružovala všechny „uvědomělé“ Židy bez ohledu na to, zda se hlásili k sionismu, socialismu, ortodoxii či jinému ideovému proudu, byla Židovská národní rada. Vznikla v říjnu roku 1918 a reprezentovala československé Židy na mírové konferenci v Paříži a při jednáních s představiteli československého státu. Dohlížela na dodržování židovských menšinových práv a vedla židovskou politiku v Československu, které se sionistický svaz nemohl plně věnovat pro svou palestinskou orientaci. Přesto však zůstala vnitřní politika součástí sionistického zájmu, protože byli sionisté v Radě nejsilněji zastoupeni (z jejich středu přirozeně vycházelo nejvíce Židů hlásících se k židovské národnosti).

K prosazování svých politických záměrů a požadavků založila Židovská národní rada v roce 1919 Židovskou stranu, která měla za úkol především vyslat do parlamantu obhájce židovského národního programu. V rámci tohoto programu „národní Židé“ (jak se označovali Židé hlásící se k židovské národnosti) usilovali o politickou a národní rovnoprávnost, kulturní autonomii, udělení státního občanství židovskému obyvatelstvu na východě republiky, podporu hebrejského školství atd.

Ačkoliv volební výsledky Židovské strany (dále též ŽS) z parlamentních voleb v letech 1920 a 1925 dokazovaly úspěch její politiky, hlavního cíle – parlamentního zastoupení – dosaženo nebylo.¹ Volby v r.1929 pak byly chápány jako určitý rozhodující moment, mělo se prověřit, zda je tento cíl v Československu vůbec realizovatelný. Systematická a dlouhodobá příprava na tyto volby byla završena úspěchem. Od r.1929 zasedali v poslanecké sněmovně také dva zástupci národních Židů: dr. Ludvík Singer, čelný představitel sionistické organizace v ČSR, a dr. Julius Reisz, předseda Židovské strany na Slovensku.

Součástí příprav na volební kampaň v r. 1929 byly volby do okresních a zemských zastupitelstev roku 1928. Zkušenosti z těchto voleb byly hlavní příčinou úspěšného postupu Židovské strany v následujícím roce. Pozice sionistů ještě na začátku a vlastně i v celém průběhu roku 1928 nebyla jednoduchá. Národní Židé byli nuceni bojovat s židovskou opozicí vnější (především s asimilanty, hlavně v historických zemích, a ortodoxními kruhy na východě republiky) i vnitřní. Židovská národní rada (dále ŽNR) konala na toto téma na přelomu let 1927/1928 několik porad. Na slavnostní schůzi ŽNR v Brně 9.1.1928 pronesl Dr. Ludvík Singer optimistický projev o pozici sionistů na československém politickém poli opíraje se přitom o výsledky obecních voleb: „...Stejně byla prokázána jednota a síla strany výsledkem posledních obecních voleb, v nichž byla židovská posice přes pokusy roztržštění nejen udržena, nýbrž mnohonásobně posílena. Byl zvolen značný počet židovských zástupců do obcí, jimž byla při ustavení přidělena značná řada důležitých komisí a vlivných referátů v městské radě. V tom možno viděti záruku, že kulturní a hospodářské zájmy Židů budou v novém funkčním období našimi zástupci na všech těchto místech co nejusilovněji zastupovány.“² Nejnovější výsledky obecních voleb byly skutečně slibné, např. 25.3.1928 kandidovala Židovská strana do obecních zastupitelstev v Kyjově, Lipníku, Mariánských Lázních, Podbořanech, Uherském Brodě, Uherském Hradišti a Valašském Meziříčí a pouze ve dvou z těchto obcí došlo k úbytku hlasů (Mariánské Lázně a Podbořany). V této souvislosti byli vysoce hodnoceni zejména židovští voliči z moravských měst.³

Situace na východě republiky

1. Slovensko

Výsledky obecních voleb znamenaly pro sionisty jistě úspěch a určité povzbuzení k další práci, ale celkově jejich pozice mnoho důvodů k optimismu neskýtala. Jejich pevná pozice na Moravě byla, možno říci, trvalá. Ale Morava představovala jen menší, byť spolehlivou, část židovského voličstva. Daleko problematičtější byla popularita sionismu na Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde však bylo židovské obyvatelstvo nejpočetnější. Připomeňme jen, že ve východních částech republiky čelili sionisté zejména opozici ortodoxních kruhů. V parlamentních volbách roku 1925 kandidovala na Slovensku a Podkarpatské Rusi proti sionistům Židovská hospodářská strana, která vznikla z iniciativy bratislavské Ortodoxní zemské kanceláře rabína Kolomana Webera.⁴ Na Podkarpatské Rusi pak Židovské straně ubírala hlasy i masivní agitace českých agrárníků. Slovenská ortodoxie na jedné a exponenti agrárníků na druhé straně přinesli sionistům v roce 1925 porážku.⁵

Ortodoxní kancelář v Bratislavě a její představitelé vždy vnášeli do politiky rušivý element.⁶ Jejich hlavními politickými odpůrci byli přirozeně sionisté s programem židovské národní obrody. Osvětová práce sionistů mohla ohrozit jejich přirozenou náboženskou autoritu. Ortodoxní vůdci byli ochotni se spojit prakticky s kteroukoli politickou silou v zemi (přednost dávali samozřejmě vládním stranám – hlavně agrárikům), jen aby pozice „sekulárních sionistů“⁷ oslabili. S oblibou kritizovali sionisty pro údajný nedostatek loajality vůči státu a označovali je za „maďaróny“. K jejich volebním taktikám patřilo i zneužívání postavení náboženských vůdců k ovlivňování voličů. Poněkud extrémním případem byli v tomto směru tzv. zázrační rabíni (např. Chaim Eleazar Spira z Mukačeva), kteří působili zejména mezi chasidskými Židy na Podkarpatské Rusi, kde plamenně kázali, konali zázraky a proklínali bezvěrce (sionisty).⁸

Kvalitní židovská politika se na východě republiky prosazovala jen s obtížemi, čehož dokladem byl i soudní proces, který vedli vedoucí představitelé ortodoxie na Slovensku a Podkarpatské Rusi, vrchní rabíni Koloman Weber a Samuel Hirschler, proti předsedovi Židovské strany dr. Emilu Marguliesovi. Tento proces měl dalekosáhlý význam po stránce morální i politické. Jádrem sporu byl otevřený dopis, který dr. Margulies po zmařených volbách roku 1925 zaslal oběma rabínům a ve kterém je označil za zaprodanou skupinu, která ničí jednotu Židů a zneužívá náboženských prostředků k manipulaci židovských mas. Margulies oba rabíny vyzval, aby jej pro tyto výroky žalovali. Po několika soudních přelíčeních a předvolání svědků bylo prokázáno, že ortodoxní strana před parlamentními volbami r. 1925 vedla jednání s viceguvernérem Podkarpatské Rusi Antonínem Rozsypalem, ministrem vnitra Janem Malypetrem a předními představiteli agrární strany s cílem oslabit úspěšnou kandidaturu Židovské strany na Slovensku a Podkarpatské Rusi a přijala za tímto účelem 100 000 Kč. Podle výpovědi svědků bylo na Slovensku a Podkarpatské Rusi dokonce všeobecně známo, že Hospodářská strana kandiduje v parlamentních volbách jen s podporou vládních peněz a agráriků.⁹

Ačkoli Marguliesovo vítězství v tomto procesu, který trval až do března 1928, jistě přispělo k morální očistě sionistů, větší počet hlasů v následujících volbách jim nepřineslo. Od jara 1928 se totiž na východě museli potýkat i s opozicí vnitrosionistickou. Nová frakce vznikla v Košicích, kde se 18.3.1928 konal zemský sjezd Židovské strany na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Sjezd, kterému předsedal Julius Reisz (dosavadní předseda ŽS na Slovensku), se zabýval situací Židů v našem státě. Důležitým usnesením bylo sjednocení slovenské a podkarpatoruské organizace v jedinou stranu, která vystupovala pod nezměněným názvem Židovská strana. Jejím předsedou byl zvolen dr. Reisz.¹⁰ Kontinuita názvu však byla jednou z mála věcí, které ze staré organizace Židovské strany přetrvaly. V „obnoveném“ programu se nová sjednocená strana odklonila od

základního sionistického principu menšinové politiky, dosud propagovaného Židovskou stranou. Nová strana tak pravděpodobně chtěla deklarovat svoji loajalitu vůči vládě a poukázat na to, že vnitropolitické poměry v Československu jsou natolik konsolidované, že Židé vyvíjet menšinové politické aktivity ani nepotřebují. Že se jednalo především o taktiku by nám mohla potvrdit i policejní zpráva z této schůze, vyhotovená pro Prezidium policejního ředitelství v Bratislavě. V ní se mj. píše: „Dľa ďalších informácií z dôverného prameňa v židovskej strane sa očakáva, že aké stanovisko zaujme vláda k tomuto revidovanému programu židovskej strany z príležitosti budúcich volieb. Isté je – ako sa povie – že výšeuvedené rozhodnutie strany slúži k tomu, aby vyjasňovalo pomer tak voči doterajšej takzvanej židovskej opozícii a že vraj budúca doba bude ‚rozhodovať o tom, či dobrá vôľa židovskej strany bude dostatočne honorovaná‘.“¹¹

Sjednocená Židovská strana vskutku kladla velký důraz na spolupráci s vládou, což byl jeden z dalších bodů, ve kterém se s ní sionisté nemohli plně ztotožnit. Zastávali totiž názor, že státotvornost, loajalita vůči státu, nemusí vždy znamenat i loajalitu vůči vládě. Jejich postoj byl opodstatněný, vždyť na nedaleké Podkarpatské Rusi se agrární strana, která ovládala tamní státní správu, pokoušela korupcí získat židovské hlasy (viz proces dr. Marguliese). A přestože si sionisté oprávněně stěžovali, židovské pozice proti útokům agrárníků žádná z ostatních vládních stran nepodpořila.¹²

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že nová Židovská strana Slovenska a Podkarpatské Rusi vznikla na základě opozice k dosavadní politice sionistů (ti sice neměli vedení ŽS výlučně ve svých rukou, ale měli v ní vždy rozhodující většinu). Sionistická organizace na Slovensku, v čele s dr. Leo Síposem, samozřejmě protestovala proti návrhu dr. Karla Ferbsteina (Prešov) na změny v dosavadním programu ŽS. Bohužel se však nakonec mnozí sionisté v Košicích na stranu Ferbsteina a Reisz přidali (dr. Sípos se stal místopředsedou strany v západoslovenském okrese) a byla tak založena de facto nová Židovská strana, která se sionistickým ústředím v Moravské Ostravě měla již pouze formální styky.¹³

Jen zdánlivě epizodní sjednocená ŽS Slovenska a Podkarpatské Rusi získala respekt sionistů až po úspěchu ve volbách do okresních a zemských zastupitelstev roku 1928, kdy Reiszova strana jako jediná z židovských stran v ČSR dosáhla mandátu. Nemalou zásluhu měl na tom jistě její ambiciózní předseda Julius Reisz, bratislavský advokát a člen městského zastupitelstva. Ten budoval novou ŽS od počátku s cílem sloučit v ní všechny politické tábory a zájmové skupiny Židů na Slovensku a Podkarpatské Rusi a získat parlamentní zastoupení, o které se dosud marně pokoušela původní Židovská strana. Aby byly tyto snahy vůbec uskutečnitelné, musel dr. Reisz nejprve získat na svou stranu hlasy

ortodoxních Židů, kteří vždy stáli v ostré opozici vůči sionistům. Jak vyplývá z policejních zpráv z poloviny roku 1928 byl dr. Reisz na Slovensku osobou vlivnou a velmi schopnou. Jako spoluzakladatel a hlavní akcionář Dunajské banky rozhodl o založení pobočky v Mukačevě, která pak měla financovat jeho předvolební agitaci. Za tímto účelem také „finančně podpořil“ košický časopis Kassai Napló, jehož hmotná situace byla tehdy velmi nepříznivá, a stal se jeho největším akcionářem. Svou volební kampaň měl totiž dr. Reisz v úmyslu vést především na východoslovenském venkově, neboť na západním Slovensku nebyl oblíben.¹⁴

Reiszovy ambice neušly pozornosti policejního ředitelství v Bratislavě: „Je otevřenou tajností, že nedávno zvolený předseda spojených židovských stran Dr. Július Reisz, bratislavský advokát, za každou cenu chce sa dostať do snemovne v Prahe, ale najmenej chce byť aspoň členom novej administratívnej krajinskej správy ... dlá dôverných informácií je rozšírená tá mienka, že sjednocenie židovskej strany je len zdánlivé, uskutočnilo sa len v záujme Dra Reisza a že väčšina cionistov nechce sa uspokojiť zrieknutím sa menšinovej politiky.“¹⁵ Ať již Reiszovy aktivity pramenily především nebo pouze z jeho osobních ambicí či nikoliv, rozhodně měl zásluhu na tom, že Židovská strana na Slovensku a Podkarpatské Rusi získala v zemských volbách r. 1928 mandát.

Sionistické ústředí na košické události zareagovalo až o dva měsíce později, 1. května 1928 na konferenci Politické říšské komise (dále PŘK) a exekutivy sionistického svazu v Ostravě. Pro nedostatek pramenů ovšem není zcela jasné, zda sionistické vedení nemělo do té doby k dispozici dostatek podkladů o košické konferenci či zda tak dlouho váhalo s jejím hodnocením. Sionistický tisk přinesl informace o formální a věcné nejasnosti košických usnesení a jistém odklonu od sionistické politiky vesměs až v dubnu.¹⁶ To mohlo být samozřejmě způsobeno utajováním informací o rozkolu v hnutí před veřejností.

Květnová konference v Ostravě však v závěrečné rezoluci jasně odmítla nové pojetí židovské politiky na Slovensku. Tato politika se neslučovala se základními sionistickými principy.¹⁷ „Neposlušní“ slovenští předáci však od reformovaného košického programu neustoupili. Sionistické ústředí se naposledy pokusilo zvrátit situaci na východě na župním sjezdu sionistů v Bratislavě, 3. listopadu 1928. V jednom ze svých nejlepších politických projevů zde Ludvík Singer odsoudil košický sjezd, který přeorganizoval Židovskou stranu ve stranu jinou, která má jiný program a vychází z jiných zásad a která tudíž nemůže být pokračováním staré Židovské strany. Vyzval slovenské sionisty k nápravě těchto neudržitelných poměrů a jako příležitost nabídl nadcházející zemské volby.¹⁸ Singerův projev byl slovenskými sionisty nadšeně přijat. Jeden z účastníků sjezdu, Leo Spielberger, představitel sionistické skupiny v Košicích, pak Emilu Margu-

liesovi napsal: „Bei der Kreistagung in Bratislava, bei der Dr. Singer ein genaues Referat erstattete, wurde die Stellungnahme des Zentralkomitees mit grossen Enthusiasmus aufgenommen. Die Zionisten erklärten, dass sie durch die entschiedene Haltung des Zentralkomitees wie von einem Alpdruck befreit seien. Die Verhandlungen mit Dr. Reisz dauern fort.“¹⁹ V závěru konference byla přijata resoluce, ve které sionisté podmínili podporu Židovské strany na Slovensku a Podkarp. Rusi přijetím jejího původního (předkošického) programu. Bratislavský sjezd naplnil sionisty nadějí, že je situace opět v jejich rukou. Ludvík Singer s předsedou Juliem Reiszem jednal a dle mínění dr. Františka Kahna (ze sionistické exekutivy v Ostravě) Reisz již situaci správně pochopil a jeho původní stanovisko bylo izolováno.²⁰ Opak byl však pravdou. Značná část sionistů zůstala na Reiszově straně a podpořila jej i v dalších krocích, které již znamenaly skutečnou roztržku mezi sionistickým svazem a Židovskou stranou Slovenska a Podkarpatské Rusi. Reisz v rámci svého plánu sjednocení židovského voličstva totiž začal dojednávat volební spolupráci s ortodoxní Židovskou hospodářskou stranou, která po skandálním procesu s Marguliesem obnovovala svou činnost. Spojení Reisz – Weber sionisté opravdu nečekali. Protože však neznali ani podmínky této smlouvy, ani program kandidátů, nechali si ještě čas na rozmyšlenou a souhlasili s Reiszovou nabídkou spolupráce. Poslední slovo mělo padnout 25. listopadu v Žilině, na schůzi sionistických důvěrníků ze Slovenska, kam Reisz pozval zástupce PŘK. Měl v úmyslu komisi přesvědčit, aby netrvala na svém odmítavém stanovisku k účasti sionistů na jeho volební kandidátce. Mimo všech významných slovenských sionistů byli tedy za PŘK přítomni dr. Angelo Goldstein, dr. Ludvík Singer a dr. Emil Margulies, který schůzi předsedal. Reisz však ani tentokrát neobhájil nezbytnost košického programu pro sjednocení Židů a v závěrečné rezoluci byl obviněn, že se snaží odvrátit většinu voličů od národních zásad a pod záminkou jednoty jedná s ortodoxní stranou. Sionisté proto svou kandidaturu na této listině a její jakoukoli podporu odmítli a svým stoupencům na Slovensku dali volnost hlasování. To znamenalo, že aktivně proti Reiszovi ve volbách vystupovat nechtěli, čímž se zřejmě sionisté chtěli vyhnout možnému označení za nepřátele židovské jednoty a přitom se distancovali od porušování sionistických principů.

Cíl sjednotit Židy na východě republiky se přesto Reiszovi zdařil, společná kandidátka „Volebního sdružení »Židovské strany« a »Židovské strany hospodářské«“ obdržela neuvěřitelných 45 244 (3,42 %) hlasů (roku 1925 získala ŽS na Slovensku 38 442 hlasů, ortodoxní Hospodářská strana Židovská 5 144 hlasů, jejich spojení tedy přineslo ještě mírný nárůst)²¹ a tedy jednoho židovského zástupce ve slovenském zastupitelstvu. Byl jím ředitel Gestätner, který ještě před volbami v dopise ujišťoval sionistické ústředí o své bezvýhradné oddanosti sionistickým myšlenkám.²² Tento výsledek byl tedy pro sionisty výhrou i prohrou. Slovenské Židy reprezentoval člověk, který sionistické ideje podporoval, ale zároveň stál mimo sionistickou organizaci.

2. Podkarpatská Rus

Propagace sionismu na Podkarpatské Rusi byla ještě složitější. Tamní Židé, jejichž počet dosahoval téměř sto tisíc, ve srovnání s židovskými komunitami ve střední Evropě kulturně zaostávali a přizpůsobovali se daleko více svému nežidovskému selskému okolí. Žili ze dvou třetin na venkově, kde se věnovali hlavně řemeslu a zemědělství, dlouho postrádali vlastní židovskou inteligenci. V tomto směru zde sionisté vykonali kus záslužné práce, když v první polovině dvacátých let založili několik židovských obecných škol a hebrejské gymnázium v Mukačevu, začali organizovat mládež v židovském skautském hnutí (Ha-Chaluc), získali dobročinnou organizace amerických Židů, tzv. Joint, aby zde zřídila židovská úvěrní družstva a řemeslnické dílny atd.²³ Zúročení sionistické práce ve volbách však mařilo působení agrární strany, která ovládala správu Podkarpatské Rusi. Měla dostatek prostředků k tomu, aby židovské obyvatelstvo získala na svou stranu. Před zemskými volbami r. 1928 měli všichni ještě v čerstvé paměti korupční dohodu agrárníků s židovskou ortodoxií při posledních parlamentních volbách a její soudní dohru. Přesto se v polovině roku objevilo podezření, že na květnovém sionistickém sjezdu v Berehovu bylo zvoleno do obvodního sionistického výboru Podkarpatské Rusi několik osob, které jsou pod vlivem republikánské strany (mj. také předseda Mořic Guttman, statkář ze Sevljuše). Noví členové výboru na sebe upozornili tím, že publikovali v maďarském tisku kritiku dosavadní politiky Židovské strany, která prý byla konstruována proti vládě.²⁴ Poté přijali usnesení, na jehož základě byla jednotlivým sionistům udělena volnost spolupracovat s jakoukoli stranou. Jako důvod tohoto opatření uvedli těžkou situaci hebrejského školství, které potřebuje čtvrt miliónu Kč a ty údajně slíbila poskytnout agrárníkářská vláda na Podkarpatské Rusi. Stanovila si ovšem podmínku, že Židé nepůjdou samostatně do voleb. Exekutiva v Moravské Ostravě na to tehdy reagovala pouze varovným prohlášením, že závaznost smluv, které uzavřou s politickými stranami jednotlivci, nikdy neuzná.²⁵

V čele těch, kteří za pasivity instancí Židovské strany a sionistických úřadů takto porušili disciplínu židovské zemské politiky, stáli také členové revisionistické unie: Alexander Sauber a Alexander Spiegel.²⁶ Vedení této frakce, které brzy poznalo rozpor mezi svým programem a politikou několika svých stoupenců na Podkarpatské Rusi, vyslalo jednoho člena exekutivy, aby celou situaci prověřil. Následkem šetření byli oba členové z revisionistické unie vyloučeni a mukačevská skupina rozpuštěna. Dr. Spiegel, náměstek mukačevského starosty, se však pustil do boje proti tomuto rozhodnutí s odůvodněním, že vyšetřovatel byl určitými židovskými kruhy podplacen. Své obvinění poněkud nešťastně směřoval na instituce americké dobročinné a nepolitické společnosti „Joint“ (v jejím výboru ovšem zasedali i sionisté), která prý iniciovala jeho

sesazení z obavy, že by mohl odhalit její hospodářské přestupky a podporu opozičních stran. Svou kampaň proti Jointu vedl Spiegel hlavně v tisku, silně podporován agrárníky. Ačkoli nakonec vyšetřující komisař z Berlína hospodaření Jointu závadným neshledal a ani důkazy o jeho zpolitizování nebyly nalezeny, dobré jméno sionistické organizace bylo poškozeno.²⁷

Spiegelův případ byl v podstatě pouze sporem několika osob, ale jeho nepodložená obvinění a osobní útoky jistě nevyvolaly u karpatoruských Židů příznivý názor na úroveň sionistických předáků. Příčiny i důsledky tohoto stavu si sionistické vedení uvědomovalo velice dobře. Nechyběla ani sebekritická slova: „...Současně však zračí se v těchto obviněních (Spiegelových – pozn. MC) politická a morální rozervanost Židů na Podkarpatské Rusi. Sionistické úřady mají na této situaci vinu potud, že v této zemi nezřídili silný sekretariát. Jen tak se dá zadržeti postupující korupce židovských mas na východě republiky. O těchto věcech bude řeč na VIII. sjezdu sionistů v Č.S.R.“²⁸ Podkarpatská Rus tedy zůstávala místem, kam bylo třeba investovat největší část energie, ale i financí.

Prvním konkrétním důsledkem neblahého vedení sionistické politiky na Podkarpatské Rusi bylo založení místní skupiny Poale Sion v Užhorodě. Její zakladatelé odůvodnili svůj krok trvalým nezájmem ostravské exekutivy o Podkarpatskou Rus a nečinností Židovské strany, která prý zavinila, že pro židovský proletariát nebyl dosud ani vypracován program. Sionistům a Židovské straně bylo dále vytýkáno, že nevěnovala pozornost vytlačování Židů z hospodářských pozic, problematice přidělování státního občanství atd. V tomto směru měli poale-sionisté pravdu jen částečně. Sionisté financovali veškeré hebrejské školství, zasadili se o zřizování institucí Jointu a Židovská strana měla ve svém programu zlepšení sociální situace slovenských a karpatoruských Židů jakož i nápravu přidělování občanství, ale ke splnění těchto cílů potřebovala hlavně finanční prostředky a parlamentní zastoupení, které dosud postrádala.²⁹ List „Židovské zprávy“ na kritiku Poale Sion reagoval souhlasně: „Jak patrné, neliší se jejich názory a úmysly, až na zdůrazňovaný socialismus, od obecného programu sionistického. Bylo by snad dobře, kdyby aspoň nyní sionistická organizace si vzpomněla, že existuje Podkarpatská Rus a že tam má jisté povinnosti.“³⁰

Sionistické ústředí bylo skutečně špatně informováno o práci svých karpatoruských kolegů a v důsledku této nedokonalé organizace a malého zájmu, který byl zintenzivněn jen před volbami, situaci na východě nebylo schopno ovládat. Svědčí o tom také řešení situace na sionistickém obvodním výboru Podkarpatské Rusi, který měl stále v moci Mořic Guttmann, exponent agrární politiky. Od zmíněné rezoluce, odmítající individuální spolupráci sionistů s politickými stranami, se Ostrava neodhodlala ke konkrétnímu činu a tak iniciovali

změnu sami podkarpatští sionisté (zásluhu na tom měla především mládežnická skupina ze Sevljuše, kterou vedl dr. Leopold Palkovič). V září vydali resoluci, ve které odsoudili způsob boje, který někteří sionisté používají v osobních sporech a kompromitují tak sionistické hnutí. Na 15. říjen 1928 svolali schůzi obvodního výboru, kde byli Spiegel i nepřítomný Guttmann sesazeni a novým předsedou zvolen Leopold Palkovič.³¹ Tento postup dokazoval, že sionistické hnutí na Podkarpatské Rusi ještě není zcela rozvráceno.

Z této reality také sionistická PŘK vycházela při zvažování postupu v zemských volbách v prosinci 1928. Židovská strana měla kandidovat samostatně, nehledě na pokusy agrárníků založit provládní židovskou republikánskou stranu. Za účelem bližšího poznání situace byli na Podkarpatskou Rus vysláni členové prezidia PŘK (Emil Margulies³², Ludvík Singer a Pavel März), kteří uspořádali velké volební schůze a shromáždění v Užhorodě, Mukačevu a Berehovu. Jejich prvořadým úkolem bylo dohlédnout na to, aby zde ŽS kandidovala na základě starého programu a stálých zásad a předejít utvoření nové strany jako na Slovensku.

Kandidátku „staré“ Židovské strany se díky intenzivnímu působení předsedy Marguliese podařilo prosadit, ale její pozice nebyla silná, neboť agrárníci postavili protikandidátku židovsko – agrární (vedl ji rabín Arpád Kroh). Hlasy podkarpatských Židů se snažil získat také sionisty odvržený Mořic Guttmann, který kandidoval za živnostenskou stranu. Židovská strana tedy vstoupila do volebního sdružení se sociální demokracií (v čele její kandidátní listiny stál dlouholetý sionista Adolf Rottmann). Tato spolupráce byla dr. Singerovi navržena ing. Jaromírem Nečasem, předsedou československé sociální demokracie na Podkarpatské Rusi, se kterým byl Singer v korespondenčním styku a získával tak informace o aktivitách agrárníků.³³

Na rozdíl od Slovenska byly ovšem volební výsledky na Podkarpatské Rusi pro Židovskou stranu úplným zklamáním. Získala 6 828 (2,81 %) hlasů, což byla polovina hlasů Židovské republikánské strany, jejíž výsledek dosahoval 14 302 (5,89 %) hlasů. Také Mořic Guttmann (Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská) obdržel více hlasů než Židovská strana: 11 465 (4,73%). Hlavní příčinou těchto výsledků bylo samozřejmě desetileté působení agrárnícké vlády na Podkarpatské Rusi a její uplatňování metody slibů a hrozeb v předvolební kampani. Sionistický tisk přímo psal: „Ne tolik z naděje, že se jim povede lépe, jako z obavy, aby strana, které odevzdali své hlasy, jim nepřihoršila, jak ve své agitaci nesčíslněkrát pohrozila. Židé si koupili prostě bezpečnost, tak jako se kupovala ve středověku.“³⁴ Důležitou okolností neúspěchu ŽS byla i nedostatečná sionistická organizace na Podkarpatské Rusi a chybějící finance. Dr. Chaim Kugel píše 8.12.1928 Marguliesovi: „Denn 7 000 reine zioni-

stische Stimmen, ohne ein gehöriges Arbeitsapparat und materielle Mittel, gewonnen zu haben ist gar nicht so ein unbefriedigendes Resultat.“³⁵

3. VIII. sionistický sjezd a konsolidace poměrů v r. 1929

Ústřední událostí roku, na niž se soustředila energie sionistické práce, byl sionistický sjezd. Jako nejdůležitější orgán hnutí dával podklady pro další sionistickou činnost. Sjezd v roce 1928 měl mimořádný význam, měl rozhodnout o další cestě sionistického hnutí v ČSR. Témat k diskusi nabízela zejména situace na východě více než dost. Bylo třeba, aby příští parlamentní volby židovská nejednotnost opět nezabránila získání mandátů.

Osmý sjezd se konal v Brně 30. a 31. prosince 1928. Ale již v sobotu 28. prosince zasedaly přípravné komise. Komise k politickým otázkám, pořádaná sionistickým Ústředním výborem a PŘK, se měla věnovat především záležitostem slovenským.³⁶ Předseda Emil Margulies byl v čilém korespondenčním styku s některými loajálními sionisty na Slovensku (zejména s dr. Arpádem Kondorem z Bratislavy a dr. Josefem Eislerem z Hlohovce), kteří jej informovali o tamních poměrech hnutí a posílali mu seznamy spolehlivých lidí, které by bylo vhodné do Brna pozvat. Margulies totiž zastával vůči slovenským „heretikům“ radikální postoj, hovořil často o nutnosti očištění sionistické politiky a zemské volby považoval v tomto smyslu za velmi důležité („Unsere Wahlen waren Wahlen der Reinigung, hier liegt eine weitere Aufgabe für uns,“ píše Pavlu Märzovi).³⁷

Za neúspěch Židovské strany ve volbách byli podle Marguliesova názoru zodpovědní Alexander Spiegel, Mořic Guttmann a Karel Ferbstein. Margulies byl proti tomu, aby byli do Brna pozváni lidé, kteří se postavili proti žilinským závěrům a napomáhali Reiszově propagandě. V dopise sionistické exekutivě přímo píše: „Wenn wir nicht den Mut haben, diejenigen Leute, welche offen sich gegen unseren Beschluss aufgelehnt haben, welche offen erklärt haben, dass sie den nationalen Ballast weggeworfen haben welche sich offen mit unseren Feinden verbündet haben, aus der zion. Organisation auszuschliessen, dan hat unserer Organisation jede moralische Autorität und Kraft eingebässt...Man muss den Mut zu einer solchen, meinethwegen revolutionären Handlung haben. In normalen Zeiten genügen Schiedsgerichtsverfahren. In Fällen der Rebellion ist Standrecht notwendig.“³⁸

Toto Marguliesovo radikální stanovisko se však na sjezdu tak zcela neprosadilo (přítomni byli mj. Vilém Sternbach a Leo Sipos, sionisté a spolupracovníci Reiszovi). Prvořadým úkolem sjezdu totiž nebylo Židovskou stranu dělit, ale reorganizovat a znovu sjednotit na sionistických principech. V jedné z přijatých rezolucí bylo zakázáno utváření separátních organizací za účelem plnění úkolů

sionistické organizace. Na Marguliesův návrh byla také vydána rezoluce o mimořádném disciplinárním řízení. V důležitých případech, které vyžadovaly rychlé jednání, měla napříště místo rozhodčího soudu ihned zakročit exekutiva: „Výkonný výbor jest povinen po vyslechnutí zástupce organizace suspendovati člena od jeho členství v organisaci s okamžitou účinností, jestliže to navrhl některý Obvodový výbor nebo komise Ústředního výboru a návrh jest odůvodněn tím, že člen dopustil se těžkého, zřejmého a veřejného poklesku proti kázni a Výkonný výbor uzná, že k takovému poklesku skutečně došlo. Suspendovaný má právo odvolat se k sionistickému sjezdu.“³⁹ Tato opatření byla samozřejmě směřována především na disciplinu slovenských sionistů. Museli se podepsat také pod rezoluci připomínající, že vnitrostátní politika je součástí činnosti sionistické organizace a politické aktivity sionistů tedy podléhají Politické říšské komisi. PŘK v rezoluci požadovala, aby byly na Slovensku a Podkarpatské Rusi zřízeny politické sekretariáty vázané pokyny sionistické organizace, dále řádný sionistický tisk a sekretariát PŘK.

K exemplárnímu vyloučení Reiszových přívrženců tedy na sjezdu nedošlo. Naopak, někteří získali pozice v hlavních orgánech hnutí (nikoliv ovšem v PŘK), např. Leo Sipos z Bratislavy a dr. Vilém Sternbach z Mukačeva (Ústřední výbor), F. Weinberger z Piešťan (náhradník tamtéž) atd. Další integrační opatření byla pak přijata 3. února 1929 na zakládající schůzi Ústředního výboru. Zde byla Židovská národní rada v Praze (v níž tvořila PŘK sionistickou delegaci) znovu pověřena vedením národní politiky, ale již nejen v historických zemích, nýbrž i na Slovensku a Podkarpatské Rusi.⁴⁰

Ačkoli se slovenská Židovská strana sionistické organizaci podřídila, ztracenou důvěru zpátky plně nezískala. V parlamentních volbách r. 1929 umístili sionisté těžiště volební práce opět na Moravu (resp. volební kraj Moravská Ostrava), kde obnovili dohodu s polskými menšinovými stranami a to přesto, že Reiszova Židovská strana jako jediná v minulých volbách uspěla a před volbami r. 1929 jasně deklarovala společný postup se židovskou stranou v historických zemích. Židovská strana na Slovensku sice oproti volbám zemským poněkud oslabila (33 679 = 2,36 % hlasů), ale odečteme-li hlasy ortodoxních voličů (v r. 1925 získala Židovská hospodářská strana 5 144 hlasů), nebyla to ztráta zásadního významu. Reiszova práce byla nakonec uznána, když mu byl 1. listopadu 1929 na schůzi PŘK přidělen jeden ze dvou získaných poslaneckých mandátů.⁴¹

Podkarpatská Rus v těchto volbách, stejně jako dříve, bezpečnou voličskou základnu neskýtala. Sionistům se sice podařilo sestavit spolehlivé vedení tamní organizace, které bylo plně podřízeno ostravskému ústředí, ale neočekávali, že by výsledek jejich práce umožnil porážku agrárníků a živnostníků ve volbách. Tuto situaci však brali po minulých zkušenostech již méně vážně, neboť mandát

měli zajištěn v jiné zemi, kam také soustředili své největší úsilí. Roku 1929 se nakonec agrárikům nepodařilo sestavit samostatnou listinu židovských republikánů, ale na jejich (stejně jako na živnostenské) kandidátce opět figurovalo mnoho židovských osobností, které měly odlákat sionistům hlasy. Tentokrát se jim však Židovskou stranu nepodařilo pokořit do takové míry jako v r. 1928, neboť získala 16 768 (6,3 %) hlasů, což byl po jediném roce téměř dvojnásobek. To bylo pro sionisty především morální vítězství.⁴²

Historické země

V Čechách a zejména v Zemi moravskoslezské měli sionisté daleko pevnější pozice. Jednak zde sionistická organizace velice dobře fungovala již před vznikem Československa a jednak zde židovská národní myšlenka nenarážela na silnou opozici ortodoxních kruhů. Ideologické spory byly vedeny především s asimilanty, v Čechách hlavně českožidovskými. Jejich hnutí zde mělo dlouhou tradici sahající do minulého století, ještě před vznik sionismu.

Ačkoli se sionisté v těchto zemích mohli opřít o spolehlivé voliče, nebyl na druhé straně jejich počet dostatečně velký, aby Židovské straně zajistil mandát v Poslanecké sněmovně. Po dvou neúspěšných pokusech v parlamentních volbách roku 1920 a 1925 začínalo být zřejmé, že se Židé budou muset spojit s jinou stranou, aby dosáhli odpovídajícího volebního čísla.

Na konci 20. let se navíc aktivovala sionistická sociálně demokratická strana dělnická Poale Sion („dělníci sionští“), která mohla přetáhnout část voličů Židovské strany do tábora českých nebo německých sociálních demokratů. Sionisté obnovení její činnosti (stagnovala od poloviny 20. let, kdy se odštěpilo komunistické křídlo) podporovali a doufali, že jim přinese rozmnožení, nikoliv roztržštění sil. Poale Sion se v rámci své ideologie – socialismus a sionismus – orientovala na specifické vrstvy obyvatelstva, zejména proletariát a mládež, mezi kterými mohla získat další přívržence sionistických idejí. To mohlo vylepšit pozice sionismu mezi chudším židovským obyvatelstvem Slovenska a Podkarpatské Rusi. Naděje na společný postup při volbách však byla opět lichá. Již na střeoevropské konferenci Poale Sion 14. dubna 1928 v Olomouci bylo rozhodnuto, že strana Poale Sion je vázána pouze usneseními Sionistického světového kongresu a světového svazu Poale Sion, a po stránce politické přijímá zásadu spolupráce se sociálně demokratickou stranou dotyčné země.⁴³ To znamenalo pro Židovskou stranu další potencionální ztrátu hlasů, se kterou musela počítat.

V severozápadních Čechách se pokoušelo získat hlasy židovských voličů Německé pracovní a hospodářské společenství (Deutsche Arbeits- und Wirt-

schaftsgemeinschaft). Jeho letáky byly podepsány „Výborem židovských voličů“ a obsahovaly hesla proti společné polsko-židovské kandidátce.⁴⁴

Protože bylo v Čechách volební číslo pro zemské volby příliš vysoké a šance na získání mandátu mizivá, rozhodla se Židovská strana v této zemi nekandidovat. Židovským voličům bylo doporučeno podporovat ty strany, které se v okrese i zemi budou zastávat zájmů židovské národní menšiny, a to po stránce sociální, kulturní, ale i politické.⁴⁵ Sionističtí předáci všechno vsadili na volební smlouvu s Poláky na Moravě a ve Slezsku, která dle propočtů výsledků minulých voleb měla konečně přinést úspěch.

Ačkoli polsko-židovská kandidátka kýžený mandát nezískala, byl její volební výsledek natolik slibný, že také v parlamentních volbách r. 1929 ponechali sionisté svou volební základnu na Moravě. Kandidatura Židovské strany se tehdy ovšem vztahovala na území celé republiky, tedy i na Čechy. Vyhledky na získání mandátu v Čechách však byly příliš nízké, osídlení západních oblastí republiky židovským obyvatelstvem patřilo mezi nejřidší. Pomineme-li Prahu, soustředil se větší počet Židů hlavně v severních a západních Čechách. Navíc, jak už bylo zmíněno, musela zde židovská kandidátka čelit poměrně silnému vlivu asimilantů. Bylo propočítáno, že volebního čísla nebylo možno dosáhnout v žádném českém volebním kraji, i kdyby všichni židovští voliči odevzdali své hlasy.⁴⁸ Ve dvou českých krajích Židovská strana ani nekandidovala (Pardubice a České Budějovice). Této situaci také odpovídal volební výsledek Židovské strany v Čechách. Obdržela 13 699 (0,35 %) hlasů.

Dohoda s polskými menšinovými stranami se v této situaci jevila jako možná cesta k získání poslaneckých křesel. Oficiálně byla oznámena 12. listopadu 1928 na schůzi prezidia Politické říšské komise, které z pověření sionistické organizace rozhodovalo o postupu Židovské strany v zemských volbách. Smlouva mezi Poláky a Židy nebyla v r. 1928 novinkou. Tato koalice byla českou variantou, i když v mnohem menším rozsahu, menšinového bloku založeného v Polsku r. 1922. Ačkoli ji Poláci tehdy kritizovali jako antipolský akt, v Československu byli s Židy ochotni spolupracovat. Důvod pro vznik menšinového seskupení byl v obou zemích stejný – především touha zvítězit nad volebními zákony, které znesnadňovaly menšinám získání parlamentních zástupců. V obou případech byla tato taktika úspěšná. Židovská strana v Československu poprvé obdržela dva mandáty v Poslanecké sněmovně.

Jednání o případné spolupráci mezi Židy a Poláky v Československu proběhlo již na kongresu menšin v Ženevě r. 1926. K praktickému uskutečnění této spolupráce mělo dojít až při volbách do okresních a zemských zastupitelstev r. 1928. Jednotný blok polských stran tehdy narušil odchod Polské socialistické strany dělnické (dále jen PSPR – Polska Socjalistyczna Partia Robotnicza) a tak

se ostatní polské strany rozhodly pro spolupráci se Židy. Z židovského hlediska měly být tyto zemské volby jen jakousi přípravou na mnohem důležitější volby parlamentní (Poláci měli svého zástupce v parlamentu již od r. 1925⁴⁷). Často bylo zdůrazňováno v židovském tisku i v rámci předvolebních agitací, že v těchto volbách (1928) ani tak nejde o dosažení mandátu, ale o udržení kontinuity politických principů a prověření funkčnosti polsko – židovského spojení pro příští úspěšnou politickou činnost.⁴⁸

Polská a židovská strana se na schůzce konané v Českém Těšíně 4. listopadu 1928 dohodly o definitivním názvu volebního sdružení (původní „polnische Partei“ nahrazeno „Polski Zwiazek Ludowy“): „Wahlgemeinschaft des Polski Zwiazek Ludowy und der jüdischen Partei“ a projednaly některé její podrobnosti. Za sionistickou organizaci v Těšíně jednali ing. Ernst Frischer a dr. Emil Müller z Moravské Ostravy, za Poláky jednali zástupci stran „Stronnictwo ludowe“ (dále SL) a „Zwiazek slaskich Katolikow“ (dále ZSK). Dohoda tehdy ještě nemohla být pevně uzavřena, neboť stále nebylo jasné, zda ke smlouvě přistoupí také Koždoňova „Slaska partja Ludowa“. Její předseda tehdy na spojení s Poláky příliš nereflektoval a hledal spojence v táboře německých nacionalistů. Zástupci polské strany, včetně jejich nejvýše postaveného kandidáta dr. Wallacha, se však zavázaly, že budou s Židy kandidovat s Josefem Koždoněm i bez něj.⁴⁹

Společnou kandidátní listinu Poláků a Židů nakonec vytvořily pouze dvě výše uvedené polské strany (SL a ZSK) a strana židovská. Kandidovaly tak společně ve volbách do zemských zastupitelstev, při okresních volbách šla každá strana zvlášť, protože „Zwiazek“ společný postup odmítl.⁵⁰ Uzavření smlouvy oznámil Ústřední svaz sionistický všem místním skupinám na Moravě a ve Slezsku 6. listopadu 1928, kdy byla dohoda oběma stranami podepsána. Podle tohoto oznámení měla Židovská strana v okresních volbách kandidovat samostatně a pouze ve dvou okresech (ostravském a brněnském), a v zemských volbách pak na společné listině s Poláky. Bylo zdůrazňováno, že mezi Poláky a Židy jde pouze o „technické“ volební souručenství, které nemá vliv na program Židovské strany a její postup po volbách. Zároveň bylo poprvé uvedeno, že spojení s Poláky bude mít pro ŽS „zvláštní význam“ především v příštích volbách parlamentních.⁵¹ Na polské straně byla účelovost koalice se Židy také proklamována, z čehož lze usuzovat, že i v jejich politickém táboře existovaly obavy z odmítnutí spolupráce právě se Židy.

Polsko-židovská listina do zemských voleb r. 1928 byla sestavena tak, že na prvním místě kandidoval Polák (dr. Wallach z Orlové), na druhém místě kandidát Židovské strany (dr. Karel Sonnenfeld z Brna), na třetím místě opět Polák (notář Skudrzyk z Fulneku), dále sionista Gustav Finzi z Opavy atd.⁵² O úspěšnosti tohoto postupu sionisté nepochybovali. Statistické prognózy vyhotovené na základě výsledků parlamentních voleb r. 1925 jejich jistotu opodstatňovaly:

polské strany tehdy kandidovaly ve volebním kraji Moravská Ostrava pod názvem Polský svazek lidový a dělnický = Polski Związek Ludowo-Robotniczy a získaly 29 884 platných hlasů (tj. 6,25 % všech hlasů odevzdaných v tomto kraji), tedy jeden mandát. Volební číslo 1. skrutinia ve volebním kraji Moravská Ostrava činilo 25 184 hlasů. Židovská strana, která zde v r. 1925 obdržela 5 664 hlasů (tj. 1,19 %), tedy bez Poláků neměla šanci mandát získat.⁵³

Dohoda s Poláky v Zemi moravskoslezské do značné míry uvolňovala sionistům ruce pro řešení složité situace na východě republiky. Potvrzuje to i dopis sionistické Ústřední volební komise pro volební agitaci na Moravě (sídlo v Moravské Ostravě) z 11. listopadu 1928, adresovaný všem důvěrníkům Židovské strany ve volebním kraji Moravská Ostrava. V něm je (proloženě) uvedeno: „Der Kreis M.-Ostrau soll also jene Aufgabe übernehmen und erfüllen, welche die Podkarp. Rus bisher nicht leisten konnte und wir sind überzeugt, dass wir dieser schweren aber dankbaren Aufgabe mit Rücksicht auf unsere politische Reife und disziplinierte Wählerschaft nachkommen werden.“⁵⁴

Ačkoliv polsko-židovská koalice v zemských volbách r. 1928 mandátu nedosáhla, přinesl její volební výsledek uspokojení. Obdržela 29 510 = 1,8 % hlasů (k dosažení jednoho mandátu bylo nutné získat alespoň 39 930 hlasů), což při porovnání s výše uvedenými výsledky voleb z r. 1925 byla ztráta⁵⁵, ale počítalo se s tím, že k polsko-židovské dohodě přistoupí i PSPR, která v zemských volbách kandidovala ve sdružení s českou a německou sociální demokracií a získala 9 299 (0,57 %) hlasů. Toto spojení mohlo v příštích parlamentních volbách, jejichž volební geometrie navíc byla zcela odlišná, získat přes 40 000 hlasů.

V těchto volbách měla určitý podíl na ztrátě židovských hlasů obnovená Poale Sion. Ještě 30. listopadu 1928 píše Pavel März předsedovi ŽS Emilu Marguliesovi, že na komunální úrovni se spolupráce s Poale Sion daří, poněvadž se v Ostravě zavázala podporovat židovskou listinu poté, co židovský kandidát slíbil podporu židovským dělníkům a zaměstnancům. März správně usuzuje, že problémy nastanou u zemských voleb, protože velká část socialistických Židů volí německou sociální demokracii.⁵⁶

Ztrátě hlasů ve prospěch sociální demokracie (ať už české či německé) chtěli sionisté zabránit nabídkou spojení s PSPR.⁵⁷ Polští socialisté sice nebyli příliš početní (od vzniku komunistické strany byli slabšími partnery polských občanských stran⁵⁸), ale mohli společné polsko-židovské kandidátce zajistit dalších téměř 10 000 hlasů. Poláci, vzhledem k blížícím se parlamentním volbám, také zvažovali společný postup.

Na jaře 1929 byl založen sjednocený výbor nazvaný Komitet Miedzypartyjny, v němž měly všechny tři polské strany své zástupce a který vedl se sionistickým svazem v Moravské Ostravě jednání o společné kandidátce při podzim-

ních volbách.⁵⁹ Bylo dohodnuto, že první tři místa kandidátky do Poslanecké sněmovny budou obsazena Poláky (dr. Emanuel Chobot za PSPR, dr. Jan Buzek za SL a dr. Leon Wolf za ZSK), za nimi bude následovat kandidát Židovské strany (dr. Rudolf Kramer) a dále opět tři Poláci následováni národním Židem (Jan Löwe) atd. Při druhém skrutiniu měl ovšem první, třetí, čtvrtý a pátý mandát připadnout Židům. Do senátu kandidoval na prvním místě Polák Josef Junga, kterému byl mandát do zemského sněmu v Brně po volbách 1928 přidělen.⁶⁰

Potenciální voliče polsko-židovské kandidátky se snažili získat na svou stranu především komunisté a sociální demokrati (ti agitovali mezi polskými socialisty), ale také živnostníci, kteří se soustředili na polské a židovské obchodníky. Okresní policejní ředitelství v Karvině zachytilo ve svých zprávách okresní konferenci Živnostensko-obchodnické strany, na které: „...bylo usneseno provést pro kandidátku vlastní strany agitaci mezi polským a židovským obchodnictvem a poukazovati při agitaci zejména na to, že na prvním místě kandidátky polsko-židovské jest socialista Chobot, který jako představitel konsumů těžce poškozujíc obchodnictvo.“⁶¹ Poláci a Židé naopak agitovali ve svůj prospěch mezi polskými komunisty a příslušníky Koždoňovy Slezské strany lidové, která pro vnitřní roztržičnost opět nekandidovala. Dosavadní komunistický poslanec, Polák Karel Sliwka, se v těchto volbách ocitl až na druhém, nezvolitelném místě komunistické kandidátky, proto polsko-židovské sdružení počítalo i s určitým počtem hlasů polských komunistů.⁶²

Posílení polsko-židovské kandidátky nakonec přinesla i Poale Sion, která 29. září 1929 na schůzi PŘK v Moravské Ostravě závazně přistoupila k paktu.⁶³ Vzhledem k tomu jaké strany byly v tomto paktu zastoupeny a ke skutečnosti, že mimo ně žádná jiná polská či židovská strana v tomto kraji nekandidovala, mohl volební výsledek přesáhnout 30 000. A protože se volební číslo pohybovalo kolem 24 000, dalo se usuzovat, že v prvním skrutiniu získá polsko-židovské sdružení jeden mandát. Ten by byl pak předpokladem pro získání dalších mandátů ve druhém skrutiniu, kdy se straně připočítaly všechny její hlasy i z okresů, kde volebního čísla nedosáhla.

Kandidátní listina č. 5 „Volební souručenství polských a židovských stran“ přinesla sionistům 27. října 1929 skutečně úspěch a zadostiučinění. Získala celkově 104 556 hlasů, ve volebním kraji Moravská Ostrava 30 710, což bylo sice méně než se očekávalo, ale čtyři mandáty v poslanecké sněmovně byly zaručeny. V prvním skrutiniu byl zvolen dr. Emanuel Chobot (PSPR) a po druhém skrutiniu, konaném 5. listopadu, bylo přiděleno první místo Ludvíku Singerovi, druhé Poláku Janu Buzkovi (SL) a třetí Juliu Reiszovi.

Závěr

Volby do okresních a zemských zastupitelstev zastihly sionistické hnutí v nepříznivé situaci. Rozkol na východě republiky ohrožoval jeho jednotu a snižoval šanci na získání zastoupení v parlamentu. Politické poměry v ČSR byly tak různorodé, že vyžadovaly individuální postup sionistického svazu ve všech čtyřech zemích. Náročnost volby taktiky byla komplikována ještě tou okolností, že převrat poměrů na východě nastal pouze krátce volbami. Nová situace, kterou bylo nutno urychleně řešit, odhalila organizační nedostatky v sionistickém svazu a slabost dosavadní práce sionistů na zemské a obvodní úrovni. Za těchto nepříznivých podmínek byl kladen důraz na zachování kontinuity židovského národního programu a sionistických idejí. Tam, kde by měli slevit ze sionistických zásad, rozhodli se sionisté nekandidovat (Slovensko).

Přestože zemské volby r. 1928 opět nepřinesly Židovské straně mandát, byly během nich vybudovány předpoklady k úspěchům příštím. A to především základy spolupráce polsko-židovské, jejíž zásluhou Židovská strana obdržela v následujících parlamentních volbách dva poslance. Dále byly navázány kontakty s československou sociální demokracií, které sehrály významnou roli ve volbách roku 1935 a umožnily sionistům udržet si v parlamentu status quo.

V neposlední řadě je třeba připomenout situaci na Slovensku roku 1928. Nejprve znamenala pro sionisty velké zklamání, pokus o porušení základních bodů a ideové jednoty jejich programu. Úspěch Reiszovy Židovské strany v zemských volbách navíc vyvolával otázku, zda ryzost sionistické myšlenky není prosazována na úkor jednoty Židů a jeho zájmů v ČSR. Konsolidace poměrů a úspěch Židovské strany v roce 1929 však podal důkaz o kvalitách a schopnostech československých sionistických vůdců a smysluplnosti jejich politických aktivit.

Snad bylo věnováno volbám do zemských zastupitelstev příliš mnoho prostoru, z hlediska sionistického hnutí v ČSR však představovaly záležitost zlo-mového významu. Jejich vliv na židovskou „parlamentní“ politiku překračoval význam zemských voleb. Nešlo tedy ani tak o zisk zastupitelů, jako o volby samotné, které měly hrát úlohu určitého politického barometru. Taktika, kterou sionisté zvolili v r. 1929 byla velmi prozíravá. Především se ve svých nadějích přestali upínat na voličstvo Podkarpatské Rusi, ačkoli bylo nejpočetnější. Udrželi si dobré vztahy s jinými menšinovými stranami a jejich spolupráce zaručila Židům dva hlasy v zákonodárném shromáždění. A to i přesto, že zde existovala řada nepříznivých faktorů. Volby byly vypsány poněkud neočekávaně a na jejich přípravu zbýval pouhý měsíc. Předvolební agitace a shromažďování volebních fondů jistě nemohlo proběhnout tak, jak by si sami sionisté představovali vzhledem k závažnosti, kterou těmto volbám přikládali. Kromě toho byla pol-

ske-židovská kandidátka pro Židy v Čechách, na Slovensku a Podkarpatské Rusi úplně novum, které bez dostatečné agitace a objasnění mohlo židovské voliče spíše odradit. Určitou roli hrál i pesimismus, který někteří židovští voliči pociťovali po dvou neúspěšných kandidaturách Židovské strany. To všechno snad mohly být důvody proč v celkové bilanci Židovské straně hlasů oproti r. 1925 ubylo (kromě Podkarpatské Rusi).

Rokem 1929 začala v židovské národní politice v Československu nová etapa. Po desetiletém úsilí o vlastní židovské zastoupení přišel zasloužený úspěch. Oba židovští poslanci začali aktivně prosazovat hlavní body sionistického programu v parlamentu (aktivně se účastnili při reformě zákona o státním občanství, intervenovali proti zavádění povinného nedělního klidu na Slovensku, podíleli se na úpravách v exekučním právu, protestovali proti rostoucí vlně antisemitismu atd.) Vstoupili jako hospitanti do klubu československé sociální demokracie, aby mohli uplatňovat právo interpelace a získat zastoupení v některých parlamentních výborech. V r. 1931 byl po smrti Ludvíka Singera zvolen jeho nástupcem dr. Angelo Goldstein, který důstojně reprezentoval židovskou menšinu v československém parlamentu i po volbách r. 1935.

POZNÁMKY

- ¹ R. 1920 získala Židovská strana 79 714 hlasů (bez účasti Podkarpatské Rusi), což byla zhruba polovina všech židovských hlasů. V roce 1925 se její volební výsledek rovnal již 98 845 hlasů.
- ² Židovské zprávy, roč. 11, č. 3, 13. 1. 1928, s. 1.
- ³ Židovské zprávy, roč. 11, č. 14, 30. 3. 1928, s. 1.
- ⁴ Strana vznikla 19.10.1925 v Bratislavě, tzn. necelý měsíc před volbami do Poslanecké sněmovny (15.11.). Viz Státní oblastní archiv Bratislava, fond Župní úřad v Bratislavě, pres., 8833/1925.
- ⁵ The Jews of Czechoslovakia, díl 2. Philadelphia – New York 1968, s. 272.
- ⁶ Konflikty vnášeli také do židovských obcí. Ortodoxní slovenské obce byly zmítány spory mezi členstvem obcí a stoupenci správců bratislavské kanceláře. Viz Album reprezentantů všech oborů veřejného života československého. Praha 1927, s. 494.
- ⁷ Ve skutečnosti sionisté nebyli zastánci sekularizace Židovstva. Naopak tvrdili, že náboženskou a národní stránku židovství od sebe nelze oddělovat.
- ⁸ The Jews of Czechoslovakia, díl 2., New York – Philadelphia 1968, s. 292.
- ⁹ Státní okresní archiv Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond Okresní úřad Litoměřice, inv. č. 293/2491, kart. 66.
- ¹⁰ Organizačně byla strana rozdělena na tři župy se sídly v Bratislavě, Košicích a Užhorodě.
- ¹¹ Slovenský národný archív (dále SNA) Bratislava, fond Krajinský úřad Bratislava – pres., inv. č. PIV-žid., kart. 115.

- ¹² Zajímavou postavou byl v této souvislosti předseda čsl. sociální demokracie na Podkarpatské Rusi ing. Nečas, který se sionisty sympatizoval, sledoval jejich aktivity na Podkarpatské Rusi a s některými předáky byl v kontaktu. Viz korespondence s L. Singrem, kde jej upozorňuje na tajná jednání sionistických vůdců s agrární stranou. Státní ústřední archiv (dále SÚA) Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 36, kart. 9.
- ¹³ Místopředsedou pro východoslovenský okres (se sídlem v Košicích) byl zvolen dr. Ferbstein, pro Podkarpatskou Rus (Užhorod) dr. Moric Juszkovits. Viz SNA Bratislava, fond Krajinský úrad Bratislava – pres., inv. č. PIV-žid., kart. 115.
- ¹⁴ SNA Bratislava, fond Krajinský úrad Bratislava – pres., inv. č. PIV-žid., kart. 115.
- ¹⁵ Tamtéž.
- ¹⁶ Židovské zprávy, r. 11, č. 19, 27. 4. 1928, s. 1; Selbstwehr, r. 22, č. 16, 20. 4. 1928, s. 4.
- ¹⁷ Židovské zprávy, r. 11, č. 20, 4. 5. 1928, s. 1.
- ¹⁸ Židovské zprávy, r. 11, č. 47, 9. 11. 1928, s. 2.
- ¹⁹ SÚA Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 36, katr 9.
- ²⁰ Tamtéž.
- ²¹ Československá statistika, sv. 51, Volby do Poslanecké sněmovny v listopadu 1925, Praha 1926.
- ²² Židovské zprávy, r. 11, č. 51, 7. 12. 1928, s. 1.
- ²³ Přesto byla jejich kulturní úroveň přece jen vyšší než u rusinského obyvatelstva, např. problém negramotnosti nebyl nikdy mezi Židy zdaleka tak velký. Statistické údaje jsou v tomto směru poněkud zavádějící (Chaim Kugel ve sborníku Podkarpatská Rus z r. 1936 uvádí až 30 % negramotných mezi karpatoruskou židovskou populací před první světovou válkou), neboť nerozeznávají pohlaví. Takže zatímco mezi podkarpatskými Židy mužského pohlaví bychom stěží našli úplného analfabeta, protože každý z nich uměl aspoň číst hebrejsky, ženskému vzdělání se věnovala malá pozornost. Viz Brody, Jindřich: Židé v Podkarpatské Rusi, in: Podkarpatská Rus, Praha 1923.
- ²⁴ Židovské zprávy, r. 11, č. 26, 15. 6. 1928, s. 1.
- ²⁵ Židovské zprávy, r. 11, č. 46, 1. 11. 1928, s. 2–3.
- ²⁶ Unie sionistů – revisionistů: jedna ze sionistických stran při Světové sionistické organizaci. Jak vyplývá z názvu, usilovali o revizi sionistického hnutí, oproštění od socialistických, náboženských aj. přívlasků a návrat k původnímu sionismu Theodora Herzla.
- ²⁷ Židovské zprávy, r. 11, č. 38, 7. 9. 1928, s. 1–2, 6–7.
- ²⁸ Tamtéž.
- ²⁹ Chaim Kugel (ředitel hebrejského gymnázia v Mukačevě a od r. 1935 poslanec za ŽS) si v korespondenci s Emilem Marguliesem stěžoval na nedostatek financí pro předvolební kampaň a žádal podporu z historických zemí. Na základě jeho prosby Margulies mezi sionisty v Čechách uspořádal velkou peněžní sbírku. Viz SÚA Praha, fond Pozůstalost dr. Emil Marguliese, sign. 36, kart. 9.
- ³⁰ Židovské zprávy, r. 11, č. 38, 7. 9. 1928, s. 1–2.
- ³¹ Viz SÚA Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 36, Kugelův dopis Marguliesovi z 28.10.1928, kart. 9.
- ³² Emil Margulies byl přímo pověřen vedením kampaně na Podkarpatské Rusi. Viz SÚA Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 36, kart 9.

- ³³ SÚA Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 36, kart. 9.
- ³⁴ Židovské zprávy, roč. 11, č. 51, 7. 12. 1928, s. 1.
- ³⁵ SÚA Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 36, kart. 9.
- ³⁶ Tamtéž.
- ³⁷ Tamtéž.
- ³⁸ Tamtéž. Dopis E. Marguliese sionistickému Výkonnému výboru v Moravské Ostravě z 22. 12. 1928.
- ³⁹ Židovské zprávy, r. 12, č. 1, 4. 1. 1929, s. 1–2.
- ⁴⁰ Židovské zprávy, r. 12, č. 6, 8. 3. 1929, s. 3.
- ⁴¹ O obsazení získaných mandátů byly vedeny vleklé spory mezi ostravskou centrálou a Obvodním výborem v Praze. Předseda dr. Emil Margulies, jako představitel radikálních sionistů, kritizoval zejména nominaci dr. Julia Reische. Viz SÚA Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 37, katr. 9.
- ⁴² Židovské zprávy, r. 12, č. 46, 1. 1. 1929, s. 1.
- ⁴³ Židovské zprávy, r. 11, č. 9, 23. 2. 1928, s. 6.
- ⁴⁴ The Jews of Czechoslovakia, díl 2., New York – Philadelphia 1968, s. 280.
- ⁴⁵ Židovské zprávy, r. 11, č. 48, 16. 11. 1928, s. 1.
- ⁴⁶ Židovské zprávy, r. 12, č. 42, 4. 10. 1929, s. 1.
- ⁴⁷ Dr. Leon Wolf (ZSK), hospitant poslaneckého klubu českých agrárníků.
- ⁴⁸ „...Ještě jednou zdůrazňujeme: jde o více než o zemské volby! Z tohoto hlediska upírají se k moravským Židům zraky široké židovské veřejnosti celého státu.“ viz Židovské zprávy, roč. 11, č. 48, 16. 11. 1928, s. 1.
- ⁴⁹ SÚA Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 36, kart. 9.
- ⁵⁰ Zemský archiv v Opavě (dále jen ZA Opava), fond Policejní ředitelství Moravská Ostrava (dále jen PŘ Moravská Ostrava), pres., 1928, inv. č. 2566, kart. 280.
- ⁵¹ „Durch diesen Pakt wird in keiner Weise die selbstständige Politik, die bisher von der Jüdischen Partei betrieben wurde, berührt; die Wahlgemeinschaft ist eine durchaus technische, nur für Wahlen bestimmt. Der Pakt gilt auch für die Wahlen in die Nationalversammlung; darin liegt die besondere Bedeutung für die Jüdische Partei.“ Viz SÚA Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 36, kart. 9.
- ⁵² Další židovští kandidáti figurovali na 8. a 11. místě listiny (dr. Karel Neumark z Mor. Ostravy a dr. Josef Kleiner z Prostějova). Viz SÚA Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 36, kart. 9.
- ⁵³ Československá statistika, sv. 31. Volby do Poslanecké sněmovny v listopadu 1925, Praha 1926.
- ⁵⁴ SÚA Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 36, kart. 9.
- ⁵⁵ Největší úbytek polských hlasů byl zaznamenán v soudním okrese Jablunkov, kde v r. 1925 polské strany získaly 56,68 % hlasů, kdežto r. 1928 ve spojení s ŽS jen 48,38 %. Bylo to připisováno nechutí silně katolického voličstva na Jablunkovsku volit kandidátku se Židy. Srovnání s parlamentními volbami r. 1925 se ovšem nedá provést přesně, neboť tyto volby vycházely z jiného právního základu. Volební právo pro volby do Poslanecké sněmovny náleželo všem občanům nad 21 let, kteří měli alespoň tříměsíční pobyt na území ČSR. Pro zemské volby musel mít volič trvalé bydliště v ČSR nejméně jeden rok a jeho věk nesměl

být pod 24 let. Další důležitý rozdíl představovalo odejmutí volebního práva osobám činným ve vojenské službě a četnictvu. To znamená, že počet osob oprávněných volit byl r. 1928 značně snížen. Viz Československá statistika, sv. 60. Volby do zemských zastupitelstev roku 1928, Praha 1929, s. 10–12.

⁵⁶ SÚA Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 36, kart. 9.

⁵⁷ „Die Voraussetzung für ein Auftreten bei den Nationalversammlungswahlen kann einzig und allein durch eine Bindung mit den polnischen Sozialisten geschaffen werden. Dies setzt aber sofortige Verhandlungen mit der polnischen Sozialdemokratie voraus, weil meiner Überzeugung nach selbst eine Zustimmung der polnischen Sozialisten gegen den Widerstand der tschechischen Sozialdemokratie (ev. deutschen Sozialdemokratie) unter Umständen wertlos wäre.“ (dopis dr. Märze adresovaný Marguliesovi 6.12.1928). Viz SÚA Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 36, kart. 9.

⁵⁸ Gawrecki, Dan: Těšínsko v období mezi světovými válkami. In: Nástin dějin Těšínska, Ostrava 1992, s. 90.

⁵⁹ SÚA Praha, fond Margulies Emil dr., sign. 37, kart. 9.

⁶⁰ Kandidátní listinu do Senátu měl původně vést dosavadní polský poslanec dr. Leon Wolf, několik týdnů před volbami byl však nahrazen Josefem Jungou. Viz ZA Opava, fond PŘ Moravská Ostrava – pres., inv. č. 2462, kart. 293.

⁶¹ ZA Opava, fond PŘ Moravská Ostrava – pres., inv. č. 2462, kart. 293.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Židovské zprávy, r. 11, č. 42, 4. 10. 1929, s. 1.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE WAHLPOLITIK DER ZIONISTEN AM ENDE DER 20. JAHRE

Marie Crhová

Die Jüdische Partei, die in der ersten Tschechoslowakischen Republik die Interessen der Juden als einer nationalen Minderheit repräsentierte, erfreute sich seit ihrer Gründung im Jahre 1919 bei der jüdischen Bevölkerung relativ großer Unterstützung. Infolge der ungünstigen Wahlgesetze und der Uneinigkeit der jüdischen Wähler erreichte sie bis 1929 nicht ihren Hauptziel – die Vertretung im Parlament.

In dieser Richtung setzte die Jüdische Partei bis die zweite Hälfte der 20. Jahre am meisten auf die Kraft der jüdischen Bevölkerung in Karpaten-Ruthenien. Nach der zweiten erfolglosen Kandidatur im Jahre 1925 begannen die zionistischen Politiker (die dominant in der Jüdischen Partei waren) um Änderung des bisherigen Vorgangs zu erwägen und werteten ihre politische Taktik um. Die Wahrscheinlichkeit des Sieges unter den jüdischen Wählern im Osten der Republik wurde durch die Opposition des Orthodoxen Landesbüros in Bratislava vermindert. Das Büro gründete vor den Parlamentswahlen 1925 die Jüdische Wirtschaftspartei und zwar mit dem Ziel, den Gewinn der zionistischen Jüdischen Partei zu vermindern. Auch die Kampagne der tschechischen Agrarier in Karpaten-Ruthenien, die die ökonomischen Vorteile der armen jüdischen Bevölkerung versprach, entzog die Stimmen für Zionisten.

Zu Änderung der Taktik wurden die Zionisten von außen und zugleich auch wegen der neuen Verhältnisse innerhalb der Partei gezwungen. Auf dem Kongreß der Jüdischen Partei in Košice im März 1928 wurde eine neue Fraktion gebildet, die vom zionistischen Grundprinzip der Minderheitenpolitik abrückte und die Bildung der einheitlichen jüdischen Kandidatenliste in der Slowakei und in Karpaten-Ruthenien erstrebte. Unter dem ursprünglichen Namen begann die reformierte Jüdische Partei über einem gemeinsamen Vorgehen in den bevorstehenden Landeswahlen mit den orthodoxen Juden zu verhandeln. Die waren nämlich bis jetzt erbitterte Gegner der zionistischen Politik der Jüdischen Partei in der Slowakei und Karpaten-Ruthenien. Die größten Verdienste um das Erfolg dieses diplomatischen Manövers erwarb sich bestimmt der Vorsitzender der neuen Jüdischen Partei in der Slowakei und Karpaten-Ruthenien, Dr. Julius Reisz, ein fähiger und sehr ambitionierter Politiker. Die zionistische Zentrale in Moravská Ostrava (Mährisch Ostrau) und auch die Parteileitung der

Jüdischen Partei nahmen zum Verfahren der slowakischen Kollegen ablehnenden Standpunkt ein und unterstützten die reformierte Jüdische Partei auch nicht in den Wahlen 1928.

Diese Tatsachen und der drohende neue Mißerfolg führten die Leitung der Jüdischen Partei zu Entscheidung, sich in politischen Zielen vor allem an die mährischen jüdischen Wähler zu orientieren. Die waren zwar nicht so zahlenmäßig stark wie im Osten der Republik, aber viel mehr zuverlässig, was die Ergebenheit für zionistische Gedanken betrifft. Aus den wahl-arithmetischen Gründen war es aber nötig, sich mit einem anderen politischen Subjekt in Mähren zu verbünden, welches aber den Juden, bezüglich des Wahlprogramms, die Unabhängigkeit lassen hätte. So entstand eine Vereinbarung über die Wahlzusammenarbeit mit den polnischen Minderheitenparteien. Diese Zusammenarbeit gelangte zu einem greifbaren Resultat schon in den Wahlen 1928, und zum erstenmal brachte sie auch zwei Abgeordnetenmandate für die Jüdische Partei in den Parlamentswahlen 1929.

Die Wahlen in die Bezirks- und Landesvertretungen hatten vom Gesichtspunkt der Geschichte der jüdischen Nationalpolitik in der Tschechoslowakei eine besondere Bedeutung. Die Zionisten, trotz des drohenden Verlustes der Wählerunterstützung im Osten der Republik, ließen nichts von ihren Grundsätzen nach und überdies legten eine Grundlage für die künftige erfolgreiche polnisch-jüdische Zusammenarbeit. Ungeachtet des Erfolgs der Jüdischen Partei des Vorsitzenders Reisz wußten sie die Situation in der Slowakei vor den Parlamentswahlen zu konsolidieren und sich zunutze zu machen. Die jüdischen Abgeordneten, Dr. Ludvík Singer und Dr. Julius Reisz, standen dann am Anfang der neuen aktiven Etappe der jüdischen Politik in der Tschechoslowakei.